

Äidinkieli ja kirjallisuus, lukutaidon näkövammaisten korvaava koe 10.3.2020

Lopulliset koekohtaiset sisältökuvaukset 12.5.2020

Nämä lopulliset koekohtaiset sisältökuvaukset vastaavat äidinkielen lukutaidon kokeen osalta Ylioppilastutkintolautakunnan yleisissä määräyksissä ja ohjeissa tarkoitettuja lopullisia hyvän vastauksen piirteitä. Tieto siitä, miten arvosteluperusteita on sovellettu kokelaan koesuoritukseen, muodostuu kokelaan koesuorituksesta saamista pisteistä, äidinkielen koetta koskevissa määräyksissä olevista kriteereistä sekä lopullisista koekohtaisista sisältökuvauksista ja lautakunnan määräyksissä ja ohjeissa annetuista, muista arvostelua koskevista määräyksistä.

https://www.ylioppilastutkinto.fi/images/sivuston_tiedostot/Ohjeet/Koekohtaiset/fi_maaraykset_aidinkieli_digitaalinen_koe.pdf

Lopulliset koekohtaiset sisältökuvaukset eivät välttämättä kuvaa kaikkia tehtävässä hyväksytyjä sisältöjä. Vastauksessa voi olla muitakin kuin kuvauksessa mainittuja sisältöjä, eikä erinomaisessakaan suorituksessa tarvitse olla kaikkia esille nostettuja havaintoja ja päätelmiä. Koesuorituksessa mahdollisesti olevat arvostelumerkinnot katsotaan muistiinpanoluonteisiksi, eivätkä ne tai niiden puuttuminen näin ollen suoraan kerro arvosteluperusteiden soveltamisesta koesuoritukseen.

Osa I: Asia- ja mediatekstit

1. Vuorovaikutus ja osallistumistavat tv-keskustelussa (12 p. + 18 p.)

Kaksiosaisen tehtävän aineisto on äänitallenne Yle TV1 -kanavalla 23.11.2018 esitetystä uutisviikon teemoja käsittelevästä *Jälkiviisaat*-keskusteluohjelmasta. Katkelmassa käsitellään syntyvyyden alenemista ja sen vaikutuksia kansantalouteen. Keskusteluun osallistuvat toimittaja Ville Blåfield, kielitieteilijä Janne Saarikivi, toimittaja Kreetta Karvala ja juontaja Juha Hietanen.

Tehtävän avulla arvioidaan kriittistä ja kulttuurista lukutaitoa erityisesti siitä näkökulmasta, miten hyvin vastaaja tekee osuvia havaintoja keskustelijoiden verbaalisesta käyttäytymisestä ja pystyy tekemään sen pohjalta päätelmiä esimerkiksi heidän osallistumisestaan ja vuorovaikutussuhteestaan. Vastaajan odotetaan osoittavan myös tietoa puheviestintätaidoista ja keskustelusta vuorovaikutustilanteena. Kulttuuriseen lukutaitoon liittyy myös keskustelun kontekstin ymmärtäminen osana tv-ohjelmaa ja juontajan ohjailemaa keskustelua.

1.1. (12 p.)

Tehtävänannon mukaisessa vastauksessa luonnehditaan Kreetta Karvalan ja Janne Saarikiven vuorovaikutussuhdetta ja osoitetaan suhdetta kuvaavia piirteitä. Kulttuuriseen lukutaitoon liittyy myös keskustelun kontekstin ymmärtäminen osana tv-ohjelmaa ja juontajan ohjailemaa keskustelua.

Yleiskuva vuorovaikutussuhteesta

Kreetta Karvala ja Janne Saarikivi osallistuvat keskusteluun aktiivisesti tuomalla esiin omia näkemyksiään ja perustelemalla niitä. He ovat kuitenkin eri linjoilla keskustelussa esille nousevista yhteiskunnallisista aiheista, esimerkiksi verotuksesta ja Suomen pitämisestä hyvinvointivaltiona. Heidän vastakkainasettelunsa ja erimielisyytensä saavat heidän vuorovaikutussuhteensa vaikuttamaan paikoin kireältä. Muutkin aineistohavainnoin perustellut tulkinnat vuorovaikutussuhteen luonteesta ovat mahdollisia.

Vuorovaikutussuhteeseen liittyviä piirteitä

Tulkintaa Karvalan ja Saarikiven vuorovaikutussuhteesta voi perustella esimerkiksi seuraavien havaintojen avulla:

- toisen ajatuksen ja puheenvuoron keskeyttäminen (viestintää häiritsevää päällekkäin puhumista ja puheenvuoron pitämistä itsellä kohtuuttoman pitkään, vaikka toinen yrittää päästä väliin)
- toisen näkemyksen sivuuttaminen, johon etenkin Saarikivi syyllistyy
- piikittely esimerkiksi repliikki-parissa Saarikivi: *mä ymmärrän ettei nää oo mitään EK:n linjauksia*, Karvala: *ei, nää on Janne Saarikiven linjauksia*
- erimielisyyden ilmaisemistapa (Saarikivi esittää suoraan erimielisyytensä esimerkiksi repliikissä *ei pitäisi olla semmoinen yhtälö, minkä Kreeta esitti*. Hänen viestintätapaansa voi pitää hyökkäävänä. Karvala osoittaa erimielisyyttään epäsuoremmiin sarkasmin, liioittelun ja yleistämisen avulla.)

Vuorovaikutussuhteen kuvauksessa voi käyttää ns. arkikäsitteitä ja toimintaa kuvaavia verbejä (esim. keskeyttää, hakee tukea, myötäilee) ja / tai puheviestinnän käsitteitä.

1.2. (18 p.)

Tehtävänannon mukaisesti vastauksessa tulee sekä kuvailla Ville Blåfieldin osallistumistapoja että arvioida niiden toimivuutta. Ville Blåfieldin osallistumistapojen analysointi edellyttää havaintojen tekemistä nimenomaan siitä näkökulmasta, miten hänen osallistumisensa vaikuttaa keskustelun edistymiseen ja ilmapiiriin. Kriittistä ja kulttuurista lukutaitoa osoittavassa vastauksessa abstrahoidaan tehtävät, jotka osallistumisella on, ja havaintoja ryhmitellään niiden mukaan. Ryhmittely voi perustua myös keskustelijan rooleihin.

Ville Blåfieldin osallistumistavat esimerkiksi

- keventävät tunnelmaa
  - huumori (naurun säestämä repliikki *sulla on hirveen dystooppinen aamu tänään*)
- tuovat sisältöjä keskusteluun
  - esittää mielipiteen ja perustelee sitä (*en usko, että tällaisiin reformeihin ehditään sillä aikataululla*)

- esittää ratkaisun (*oikeasti ainut ratkaisu, realistinen ratkaisu on radikaalisti avoimempi maahanmuuttopolitiikka*)
- ovat reaktioita muiden puheenvuoroihin
  - täsmentää (*niin, globaalisti ottaen*)
  - kyseenalaistaa, väittää vastaan (*mutta nythän faktisesti on niin*)
  - antaa tukea (*toi on kiinnostava ja erittäin validi näkökulma*)
- sovittelevat näkemyseroja
  - etsii kompromisseja (*tähän onkin tähän ratkaisu, joka ratkaisee teidän molempien näkökulman tähän ongelmaan*)
- pitävät yllä vuorovaikutusta
  - osoittaa kuuntelemista esimerkiksi kommentoimalla: *kyllä, mmm*

Osallistumistapojen toimivuuden arviointia

Ville Blåfieldin osallistumistapojen toimivuutta arvioitaessa on otettava huomioon keskustelukonteksti ja sen erityispiirteet. Julkinen tv-keskustelu käydään tunteita herättävästä aiheesta, kaksi muuta keskustelijaa ovat erimielisiä ja heidän suhdettaan voi kuvata kireähköksi. Tässä vuorovaikutustilanteessa Blåfieldin osallistumistavat osoittavat monella tavalla hyviä puheviestintätaitoja. Blåfield pystyy viemään keskustelua eteenpäin ja tuomaan omat näkemyksensä esille. Lisäksi hän keventää tunnelmaa ja tasoittaa vastakkainasettelua sopeuttamalla toimintaansa keskustelun edetessä. Monipuolisten osallistumistapojen vuoksi hänestä tulee vuorovaikutustilanteen keskus, sillä vaikka Saarikivi puhuu paljon, korkein keskustelijan status on ehkä Blåfieldillä: hän esimerkiksi saa puheenvuoron halutessaan. On kuitenkin mahdollista tulkita Blåfieldin toimintaa toisinkin (esimerkiksi vetäytyväksi), jos pystyy perustelevaan tulkintansa uskottavasti aineistohavaintojen avulla.

2. Tietotekstin argumentaatio (30 p.)

Tehtävässä arvioidaan kriittistä lukutaitoa, erityisesti taitoa tarkastella tutkimustietoa yleistajuistavaa tekstiä siihen rakennetun argumentaation näkökulmasta. Tehtävänanto edellyttää sekä argumentaation että kirjoittajan roolin analysointia. Tiede-lehdessä julkaistussa artikkelissa *Älä usko vanhempia* kirjoittaja esittelee eri alojen tukijoiden näkemyksiä vanhempien ja kodin merkityksestä persoonallisuuden kehittämisessä. Tehtävänannossa pyydetään analysoimaan kirjoittajan rakentamaa argumentaatiota ja

kirjoittajan roolia sen rakentamisessa ja tekstissä laajemmin. Kriittistä ja kulttuurista lukutaitoa osoittavassa vastauksessa otetaan aineiston tekstilaji ja julkaisupaikka huomioon ja havaitaan, että tietoa yleistajuistavan artikkelin kirjoittaja ei ainakaan vahvasti itse ota kantaa asiaan, mutta hänellä on kuitenkin oma roolinsa kokonaiskuvan rakentamisessa ja lukijoiden ohjailijana.

Vaikka teksti ei varsinaisesti ole kantaa ottava teksti, sitä voi lähestyä argumentaatioanalyysin avulla, jolloin lähtökohdista voi olla jokin pääväite tai teesi (esimerkiksi vanhemmat eivät ole vastuussa lastensa persoonallisuuden muotoutumisesta). Kirjoittaja käyttää kaksipuoleista argumentaatorakennetta, ja esittelee sekä väitettä tukevia että sitä vastustavia argumentteja (esimerkiksi auktoriteetteihin ja tutkimustuloksiin, syy-seuraussuhteisiin vetoamista).

Argumentaation rakentumista voi tarkastella myös lähtemällä liikkeelle vastakkainasettelusta, jonka varassa tekstin argumentaatio etenee. Tällöin esitetyt argumentit eivät varsinaisesti ole kirjoittajan omia argumentteja, vaan tekstissä esiteltyjen tutkijoiden argumentteja. Kirjoittaja nostaa tekstin alussa esiin aiheeseen liittyviä yleisesti tunnettuja ja laajalle levinneitä näkemyksiä, joita vastaan uudempi Harrisin näkemys asettuu. Tekstissä on siis kaksi vastakkaista näkemystä asiasta.

Näkemys 1: Kotikasvatus muovaa persoonallisuutta.

Perinteistä näkemystä edustavat psykologit, psykiatrit ja terapeutit, joiden mukaan kasvatuksella ja vanhemmilla on merkittävä rooli käyttäytymis- ja mielenterveysongelmien synnyssä. Myös poliitikot, sosiologit ja muut yhteiskuntatieteilijät korostavat kotien ongelmia. Tätä näkemystä tukee myös perinnöllisyystieteilijä Lykken, joka jäljittää rikollisuuden syyt kotikasvatukseen. Näkemyksiä perustellaan vetoamalla tutkimuksiin ja nimeltä mainittuihin tutkijoihin.

Näkemys 2: Kotikasvatuksella ei ole pysyvää vaikutusta lapsiin.

Psykologi Harrisin näkemys asettuu edellistä näkemystä vastaan. Hän pitää kasvatususkoa vain myyttinä, jota mm. terapeutit pitävät yllä (*Harrisin mielestä kyse on psykokulttuurisesta myytistä*). Harris perustelee näkemystään havainnoillaan ja käyttäytymisgeneettisillä tutkimuksilla, jotka osoittavat, ettei kotikasvatus tee lapsista samanlaisia kuin heidän vanhempansa. Yhtäläisyydet selittyvät geneettisellä samanlaisuudella. Harrisin mukaan persoonallisuuden muovautumiseen vaikuttavat eniten ikätoverit. Tätä näkemystä hän perustelee esimerkeillä, tutkimustiedoilla, sosiologi William Corsaron näkemyksellä ja syy-seuraussuhteen avulla: ihminen viettää pääosan elämästään lapsuuskodin ulkopuolella, joten toveriin vaikutus on kotia merkittävämpi.

Kirjoittajan rooli

Artikkeli alkaa johdattelvilla kysymyksillä, jotka **liittävät aiheen lukijoiden kokemuksiin**. Kirjoittaja ikään kuin kaiuttaa lukijakunnan kysymyksiä. Tutkimustietoa esittelevien artikkelien tapaan **kirjoittaja ei itse ota kysymykseen suoraa kantaa** vaan ottaa esittelijän roolin ja dramatisoi vastakkainasetteluja pitääkseen lukijoiden kiinnostusta yllä. Otsikon (*Älä syytä vanhempia*) voisi ensin tulkita kirjoittajan kannanotoksi, mutta alaotsikko (*Kotikasvatus ei vaikuta persoonallisuuteen, väittää amerikkalaispsykologi*) paljastaa, ettei kyse ole kirjoittajan omasta näkemyksestä.

Kirjoittaja asettuu ihmettelevän lukijan rooliin (*Miten kukaan voi kyseenalaistaa vanhempien vaikutuksen! Aiheestahan on tehty lukemattomia tieteellisiä tutkimuksia ja ne kertovat samaa tarinaa.*) ja tuo esiin arkipäivän havaintoja (*Tunnettuahan on, että esimerkiksi sisaruksilla kotiympäristö on erilainen.*) Hän asettuu dialogiin Harrisin kanssa, esittää kysymyksiä ja laittaa Harrisin vastaamaan niihin (*Tekeekö kotikasvatus lapsista sitten erilaisia? - Harrisin vastaus on tyyli; Mutta jos vanhemmilla ei ole vaikutusta, niin miksi lukemattomissa terapiaistunnoissa on surtu epäoikeudenmukaisia, väkivaltaisia, vaativia ja ilkeitä vanhempia? Harrisin mielestä - -*).

Kirjoittaja rakentaa tekstiin myös henkilöihin liittyvää vastakkainasettelua ja pyrkii ehkä tällä lisäämään tekstin kiinnostavuutta. Harris moitti terapeutteja siitä, että he uskovat kyseenalaistamatta kasvatuksen voimaan eivätkä harkitse vaihtoehtoisia selityksiä. Kirjoittaja luonnehtii Harrisin vastausta *tylyksi* ja väitteitä *rajuiksi*. Kehityspsykologi Kagan taas esitetään psykologisen valtavirran edustajana, joka kiistää Harrisin väitteen (*En tiedä yhtäkään tutkimusta, joka osoittaisi Harrisin väitteen todeksi.*) Kirjoittaja korostaa erimielisyyden voimaa esimerkiksi ilmaisulla *Kagan jyrisee*. Vastakkain asettuvat siis alan tutkimuksen valtavirta ja Harris, jota luonnehditaan *akateemisen maailman ulkopuolelta tulleeeksi häiriköksi*.

Tekstin lopussa kirjoittaja lieventää syntynyttä kuvaa vastakkainasettelusta esittämällä osapuolten puolesta myönnyttelyjä (*Moni psykologi varmasti myöntää, ettei persoonallisuuden kehitystä voi eristää yhteen tai kahteen tekijään; Harris myöntää, ettei hänen teoriaansa ole suoraan testattu.*)

Osa II: Kaunokirjalliset ja muut fiktiiviset tekstit

3. Esseen ajatuskulku (30 p.)

Tehtävän aineisto *Munat* on Karl Ove Knausgårdin teoksesta *Kesä*. Se koostuu päiväkirjamerkinnoistä ja itsenäisistä luvuista, joiden pohdinnat saavat yleensä alkunsa arjen tapahtumista tai havainnoista.

Munat voidaan määritellä esseeksi esimerkiksi pohtivuuden, henkilökohtaisuuden ja tyylin perusteella. Esseiden tapaan se sijoittuu eri genrejen rajamaastoon, minkä vuoksi vastauksessa voi käyttää eri tekstilajien erittelystä tuttuja käsitteitä. Esimerkiksi kertojaa on mahdollista sanoa myös Knausgårdiksi.

Tehtävänannon mukaisessa vastauksessa kokelas paljastaa pohdinnan aiheen. Vastaus osoittaa myös, mistä ja miten pohdinta rakentuu, ja tarjoaa tulkinnan esseen keskeisestä ajatuksesta tai ajatuksista. Kokelaan kriittinen ja kulttuurinen lukutaito ilmenee erityisesti siinä, miten hän osoittaa ymmärtävänsä tekstin eri merkitystasoja ja ottaa huomioon esseemäisiä tekstilajipiirteitä. Ansioksi on esimerkiksi kielen ja pohdinnan yhteyksien osoittaminen.

Pohdinnan eteneminen

Munat rakentuu muun muassa kertojan elämän aineksista: hänen muistoistaan ja välähdyksestä hänen nykyelämästään. Välissä on elämän perusolemuksesta pohtiva jakso. Teksti etenee kertojan lapsuudenkokemuksista elämän ominaislaadun tarkasteluun ja takaisin henkilökohtaiseen kokemukseen. Yksityinen kokemus kehystää yleistä pohdintaa.

Ajatuskulusta erottuu neljä peräkkäistä vaihetta, joilla on omat tehtävänsä pohdinnan rakentumisessa:

1. Kuvaus lapsuuden sunnuntaitunnelmasta
  - Pohdinnan alkutilanne: Elämässä vallitsee järjestys, rauha ja täydellinen harmonia.
2. Kuvaus munan syömisestä ja rikkoutumisesta
  - Pohdinnan suunnanmuutos: Munan rikkoutuminen päättää sunnuntairauhan ja ennakoi ajatuksen siirtymistä harmoniasta epäjärjestykseen.
3. Elämän vertailua esimerkiksi luontoon

- Pohdinnan syventäminen: Kertoja kyseenalaistaa elämän harmonisuuden ja todistelee, että elämä on kaaosta.
4. Nykyhetkeen sijoittuva anekdootti
- Pohdinnan kokoava päätös: Absurdi kohtaaminen on lopullinen todiste elämän kaoottisuudesta.

Pohdinnan rakennusaineita

Pohdintaa rakentavia sisällön, kerronnan ja kielen aineita ovat esimerkiksi seuraavat:

- Muna on tekstin lähtökohta ja kiintopiste, jonka kautta kertoja esittää ajatuksiaan. Se on yhtä lailla elämän harmonian kuin rikkoutuessaan sen kaoottisuuden symboli.
- Kertojan läsnäolo leimaa ja eheyttää pohdintaa, jonka rakennusaineita ovat esimerkiksi hänen muistonsa ja väitteensä elämästä (esimerkiksi *eikä elämää todellakaan tunneta tyylittelystä ja sääntillisestä säännöllisyydestä; elämä sotkee järjestyksen ja murskaa symmetrian, se on sen elinehto*). Minämuotoisuus korostaa essein subjektiivisuutta. Kertojan ääni kuuluu myös esimerkiksi painotuksissa (*eikä elämää todellakaan tunneta tyylittelystä ja sääntillisestä säännöllisyydestä*) ja pehmenyksissä (ja *ehkä juuri siitä syystä*).
- Vastakkainasettelut (järjestys – epäjärjestys; lapsuus – aikuisuus; menneisyys – nykyhetki; avaruus – elämä maapallolla) tekevät ajatuskulusta dialogimaista. Sama vaikutus on rinnastuksilla (kertoja rikkoo munan lusikalla – tipu rikkoo munan; äidin munankeiton sattumanvaraisuus – ehyen munan muuttuminen sekoittuneeksi ja muhkuraiseksi eli elämän kaltaiseksi).
- Teksti alkaa kuvauksilla. Lapsuuden sunnuntaiaamun viipyilevällä ja munan syömisrutiinin tarkalla kuvauksella synnytetään käsitys elämän rikkoutumattomuudesta ja hitaudesta. Alun laajojen kuvausten vastakohta on lopun tiivis kertomus, jossa absurdia tilannetta kuvataan nopealla kuvasarjalla. Verkkaisen alun jälkeen kerronnan tempo kiihtyy, mikä korostaa essein ajatusta.
- Pitkät, polveilevat virkkeet kuljettavat pohdintaa. Ajatus saattaa liukua kesken virkkeen esimerkiksi pohdinnasta nykyhetkeen sijoittuvan tapahtuman kuvaukseen, kuten viimeisessä virkkeessä. Muita kielen kohosteisia, kaunokirjallista tyyliä luovia piirteitä ovat muun muassa deskriptiiviset verbit ja vertaukset (*kiteet jäivät nököttämään kuin pikkuruiset, kovat kivet*), personifikaatiot (*kielen päälle syntyneestä lempeästä massasta*) ja toisto (*silloin käytiin niin sanotulla sunnuntaikävelyllä tai sunnuntaiajelulla ja nautittiin niin sanottu sunnuntaipäivällinen; pyöreät planeetat kiertävät pyöreitä aurinkoja pyöreillä radoillaan*) sekä arkielämän kuvaukseen

liitetyt puhekielisyudet (*pienessä hiprakassa; pojat kusevat sähköaitaan ja saavat sätkyn; koivet tikkusuorina*).

- Kertoja käyttää luomismyyttejä todisteina elämän kaaosta aiheuttavasta voimasta.

Tulkinnasta

Tulkinta voi painottaa esseessä tekstissä pohdittavaa kysymystä, onko elämä perusluonteeltaan ehyttä ja sääntillistä vai kaaottista. Kertoja todistelee, että elämä ei ole kuin harmonisuutta symboloiva rikkoutumaton kananmuna eikä elämä kulje samalla tavalla säännöllistä rataa kuin kaukaiset taivaankappaleet. Elämää luonnehtivat yllätyksellisyys, hallitsemattomuus ja absurdus, minkä elämä itse osoittaa.

Muutkin tulkinnat ovat mahdollisia. Tulkinnan keskiössä voi olla esimerkiksi lapsen ja aikuisen elämännäkemyksen ero.

4. Romaanin henkilöt ja ajankuva (12 p. + 18 p.)

4.1. (12 p.)

Tehtävässä arvioidaan taitoa tehdä havaintoja Sisko Istanmäen romaanin *Liian paksu perhoseksi* henkilökuvista ja niiden rakentamisen keinoista. Vastauksessa on mahdollista tehdä myös kiteytetty tulkinta henkilökuvista ja niiden suhteista, vaikka tehtävä ei sitä erikseen edellytä.

Henkilöiden kuvauksesta voi tehdä esimerkiksi seuraavia havaintoja:

Kaisu

- Kaisun ulkoista olemusta kuvataan tekstissä esimerkiksi viittaamalla hänen kokoonsa ja voimakkuuteensa (hänellä on *koura*, hän *murahtaa* ja *seisoo kuin karhu*).
- Kaisusta tulee romaanissa ronski kuva: hän kiroilee ajatuksissaan ja haukkuu naisia mielessään apinoiksi. Toisaalta hänessä on herkkä puolensa: Kaisu säälii kauppiasta ja kauppiaan kädet ja ääni saavat hänet hetytymään.
- Kaisu on päättäväinen ja tomera (*jos jään, minun pitää antaa tehdä oman pääni mukaan*).

- Kaisu on kotoisin maalta, hän puhuu murretta. Naiset pilkkaavat Kaisun murteellista kielenkäyttöä ja epäilevät häntä vähän kouluja käyneeksi. Kaisu osoittautuu kuitenkin ajankohtaan nähden varsin koulutetuksi (keskikoulun käynyt; huomaa, että huutomerkki kyltissä ei ole kieliopillisesti oikein).

Erni

- Erni kuvataan hinteläksi (*kapea käsi, päätänsä Kaisua lyhyempi, käsivarret kuin tikut*) ja heikoksi (*yrittää nostaa laukkaa*).
- Erni kuvataan ystävälliseksi ja miellyttäväksi: Kaisu on ihastunut puhelinkeskustelun perusteella Ernin lempeään ääneen ja ystävällisyyteen (kauppias tarjoaa kahvia ja *ottaa oikein käsivarresta ja puhuu*).
- Kauppias pitää Kaisun puolia (*Ei pidä välittää. Puhu vain niin kuin puhut, kauppias lupaa*).
- Erni kuvataan alistuvaksi, mutta toisaalta hän yrittää puuttua äidin ja siskon käytökseen (*Äiti, menkää te jo; Olkaa nyt, älkää nyt, Erni pyytää tosissaan*).

Ernin äiti (Elliida) ja sisko (Vivien/Viivi)

- Naisten ulkomuotoa kuvataan Kaisulle vastakkaisena, he ovat keveitä. Naisia kuvataan Kaisun näkökulmasta (he ovat *kapeita, vaaleita, keveän näköisiä; hypähtelevät; perhosten lepattelu*).
- Naisten ilkeys ja ylimielisyys tulee esille esimerkiksi repliikeissä (*Töm töm, hän hyppäsi tomupilvestä; Ahaa, hän on näsäviisas*) ja toiminnan kuvauksissa (*naisia huvittaa kovasti; matkivat nauraen; kysyy pilkallisesti*).
- Ernin äiti yrittää määrällä poikaansa (*Minä oikein painokkaasti sanon: Poikani Erni. Harkitse tarkoin tämän ihmisen kohdalla*) ja Kaisua (*Tyttö, tyttöö, rouva huutaa; Tulee pakkamaan, tulee auttamaan pakkamisessa*).
- Ernin äiti ja sisko esiintyvät parivaljakkona (Kaisun mielessä "naisina").
- Ernin äiti käyttäytyy hysteerisesti (*rouva kiihtyy; tulee kohti kotkottaen kuin hautomakana höyhenet pörhossä; tarttuu rintaansa ja voihkaisee*) ja tytär rientää auttamaan häntä.

Henkilökuvia voi kiteyttää esimerkiksi Kaisun ja kahden muun naisen vastakkainasettelun avulla. Erni asettuu näiden välille ikään kuin sillanrakentajaksi. Kaisusta tuotetaan ronski ja suora kuva, kun taas Ernin äiti ja sisko näyttävät ylimielisiltä hienostelijoilta ja Erni mukavalta mutta hiukan reppanalta.

4.2. (18 p.)

Tehtävän toisessa osassa arvioidaan kulttuurista ja kriittistä lukutaitoa sen avulla, kuinka hyvin vastauksessa osataan tehdä päätelmiä yhteiskunnasta romaanin tapahtumien, hahmojen ja miljööön kuvaukseen liittyvien vihjeiden avulla. Kulttuurinen lukutaito ilmenee erityisesti siinä, miten osuvasti kokelas pystyy abstrahoimaan aineistosta yhteiskuntaa kuvaavia piirteitä.

Yhteiskuntaa kuvaavina piirteinä aineistosta voi nostaa esiin esimerkiksi historiallisen ajankohdan ja siihen liittyvät taloudelliset suhdanteet, maaseudun ja kaupunkikeskusten suhteen, yhteiskuntaluokat, sukupuolten suhteet, tasa-arvon, yleiset normit, arvot ja moraalisäännöt sekä tapakulttuurin.

Aineistojen perusteella yhteiskunnasta voi tehdä esimerkiksi seuraavia päätelmiä:

Sukupuoliroolit

- Sukupuoliroolit eivät noudata vanhaa jakoa, jossa mies määrää ja nainen on alistetussa asemassa: Ernin asema suhteessa äitiin ja siskoon on pikemminkin alisteinen. Toisaalta perinteisen jaon noudattamisestakin on viitteitä (mies ei siivoa, mies kantaa naisen laukkaa).
- Naiset ovat aktiivisia toimijoita, jotka ottavat kantaa ja määräilevät.
- Kaisun fyysinen voima ja itsevarmuus sekä Ernin alistuvuus korostavat perinteisen sukupuoliasetelman nurinkääntöä.

Yhteiskuntaluokat

- Ernin äiti ja sisko korostavat puhetyylillään ja käyttäytymisellään (esim. kättelemättä jättäminen) ylä- tai keskiluokkaisuutta, jolla he haluavat erottautua maaseudun rahvaasta ja Kaisusta.
- Kaisu on kuitenkin varsin koulutettu (käynyt myös keskikoulun), mikä vihjaa koulutuksen tarjoamasta yhteiskuntaluokan nostamisen mahdollisuudesta.
- Juurevasta ja aidosta työväenluokkaisesta Kaisusta syntyy teoksissa myönteisempi kuva kuin ylempiluokkaisuuttaan korostavista Ernin äidistä ja siskosta, jotka näyttävät turhilta hienostelijoilta.

Maaseudun ja kaupungin suhde

- Katkelmasta voi päätellä, että sekatarvakauppa sijaitsee maaseudulla (tomuava hiekkatie, kilpailu vähistä asiakkaista). Paikka ei kuitenkaan ole täysin eristyksissä (bussi- ja junayhteydet). Kauppaan liittyy myös kaupunkilaisuuden piirteitä: Erni kutsuu kauppaan liikkeeksi, ei puodiksi ja sali on kalustettu hienostelevaan kaupunkilaistyyliin.

- Ernin äidin ja siskon kirjakielinen puhetapa erottuu Kaisun maalaisuuteen liitetystä murteen käytöstä.

Talous

- Kaupparakennuksen huono kunto samoin kuin kaupan sotkuisuus, asiakkaiden vähyyks ja hyllyjen tyhjyys kielivät, että kaupalla ei mene kovin hyvin.
- Myös osuuskaupan lähteminen kylältä kertoo taloudellisesti tiukoista ajoista, vaikka Erni esittää asian oman kaupan kannalta myönteisessä valossa Kaisulle saadakseen tämän jäämään.

Tapakulttuuri

- Henkilöiden käyttäytyminen ja miljöökuvaukset viestivät, että eletään murrosta, jossa vanhat tavat ja uudet virtaukset ovat törmäyskursilla.
- Henkilöiden puhetapa viittaa vanhanaikaiseen keskustelukulttuuriin, jossa teitittely ja epäsuora puhuttelu olivat nykyistä yleisempää ja kohteliaisuussäännöt tarkempia (esim. Erni teitittelee perinteiseen tapaan äitiään); samalla Ernin äidin ja siskon kielenkäytössä ja käyttäytymisessä on kepeyttä ja ivallisuutta, jotka vihjaavat käyttäytymisnormien muutoksesta.

Edellä mainittujen vihjeiden perusteella teosten tarinan voi sijoittaa viime vuosisadalle, Suomeen ja maaseudulle. Tarkkaa ajankohdan määrittelyä ei edellytetä, mutta ajankohdan voi määrittellä miljöökuvauksen ja Kaisun koulutuksen (kansakoulu, keskikoulu) avulla 1960-luvulle. Tuolloin Suomi muuttui nopeasti. Ihmiset muuttivat työn perässä maaseudulta kaupunkeihin ja Ruotsiin, maaseutu alkoi autioitua ja puute oli yleistä. Toisaalta hyvinvointivaltiota alettiin rakentaa, kaupunkilaiset kulutustottumukset sekä kansainväliset muodit löivät itseään läpi ja perinteiset maaseutuyhteisön arvot törmäsivät uusiin sukupuolten ja ihmisryhmien tasa-arvoa korostaviin vaatimuksiin. Teos kuvaa aikaa, jolloin maaseutuvaltainen yhteiskunta alkoi muuttua kaupunkikeskeiseksi ja rakennemuutos sai aikaan liikettä yhteiskuntaluokissa, työssä, taloudessa, vapaa-ajassa, tavoissa, arvoissa ja tyyleissä.